

amerického teologického modernizmu, je filozofickou doktrínou, a preto sa nemôže stať základom náboženskej viery. Rozpory, do ktorých upadá modernizmus v súčasnej protestantskej teológii (nevyhnutnosť reformulovania obsahu náboženskej viery a jej filozofického zdôvodnenia, ktorá má podľa autora za následok vlastne oslabenie základov náboženstva), vidí Dobreňkov v širšom kontexte rozporov spoločenskej sústavy, v rámci ktorej modernizmus vzniká. [s. 194—198] V tejto súvislosti nastoľuje otázku o sociálnej podstate uvedených koncepcií a reálne zhodnocuje ich objektívny dopad vo sfére spoločenského vedomia.

Záverčná časť práce je zhodnotením modernizačného úsilia súčasných amerických teológov z hľadiska ich metodologických východísk. Dobreňkov sa v nej zamýšľa nad hranicami a možnosťami teológie vôbec, radikálne spochybňuje jej schopnosť realizovať program, ktorý si v súčasnosti

vytýčila. Za základný vnútorný rozpor každej teológie považuje vzťah náboženského a filozofického idealizmu. Ani posun, ktorý v tomto vzťahu teológia zaznamenala (od tradičnej teológie, filozoficky zdôvodňujúcej náboženské dogmy, k súčasnému modernizmu, ktorému filozofický idealizmus slúži na ich prehodnotenie a interpretáciu), nemôže podľa autora prekonať tento základný rozpor. Svoju pozíciu dokladá skúmaním historického vývinu kresťanskej teológie. V jeho závere prichádza k poznaniu, že súčasnú krízu, náboženstva i teológie nemôže teológia prekonať z vlastných zdrojov. Pesimizmus v tomto smere zaznieva v poslednom čase aj z radov samotných teológov, ktorí tušia dôsledky teologického modernizmu. Oživenie fundamentalistických tendencií, ktoré protestantská teológia zaznamenáva v poslednom čase, je toho najlepším dôkazom.

Lubica Valentová

O LENINSKEJ TEÓRII GNOZEOLOGICKÝCH KOREŇOV IDEALIZMU

K. E. TARASOV — E. K. ČERNENKO: Leninskoje učenie o gnozeologičeskich korňach idealizma. „Mysl“, Moskva 1980, 292 s.

V súčasnej etape triedneho boja, v ktorej nadobúda prevahu ideologická forma tohto boja, vystupuje v marxisticko-leninskej filozofii do popredia potreba kritiky súčasných foriem idealizmu ako svetonázorového a teoretického základu buržoáznej ideológie. Rôzne formy idealizmu a dnešné odrody revizionizmu stoja na spoločnej platforme ideologického boja proti marxizmu-leninizmu. Pri kritike rôznych foriem súčasnej idealistickej filozofie je preto nanajvýš aktuálne tvorivo aplikovať gnozeologicko-metodologické východiská kritiky idealizmu, ktoré rozpracoval V. I. Lenin. Zvláštnu pozornosť V. I. Lenin veno-

val problému gnozeologických koreňov idealistickej filozofie. Štúdium a využitie tohto filozofického odkazu V. I. Lenina je jednou z najvážnejších podmienok úspešného boja proti buržoáznej filozofii i v súčasnosti.

Na aktuálnosť Leninovej teórie gnozeologických koreňov idealizmu a jej metodologické využitie v boji so súčasným idealizmom upozorňuje aj práca sovietskych autorov K. E. Tarasova a E. K. Černenka *Leninské učenie o gnozeologických koreňoch idealizmu*.

V prvej kapitole *Gnozeologická pôda a základ idealizmu* autori predovšetkým spresňujú chápanie gnozeo-

logických kategórií. Na základe historického prístupu charakterizujú jednotlivé formy idealistickej filozofie. Napriek rôznorodosti foriem idealizmu v dejinách filozofie a zložitosti ľudského poznania má idealizmus ako filozofický smer spoločné znaky a korene svojho vzniku a existencie. Nepochopenie dialektického charakteru procesu poznania, metafyzický a jednostranný spôsob myslenia a nerešpektovania sociálnych koreňov idealizmu sú spoločnými koreňmi idealizmu v jeho rôznych formách. (s. 45—46)

Zložitost', mnohostrannost' a protirečivosť procesu poznania poskytuje objektívne možnosti pre vytváranie idealistických predstáv. Tieto aspekty procesu poznania tvoria podľa autorov gnozeologickú „pôdu“ (počva) idealizmu. Reálnu možnosť pre idealizmus poskytujú jednotlivé stránky poznania. Ich dialektická roz dvojenosť a protirečivosť vytvára špecifický „základ“ (osnovu) idealizmu. Bezprostrednými koreňmi (korni), príčinami premeny možností v idealistickú skutočnosť sú metafyzickosť a subjektivismus v procese ľudského poznávania. V poznávacom vzťahu človeka k okolitému svetu, spoločnosti je nevyhnutné rešpektovať tri úrovne tohto vzťahu — dialektickú povahu objektov poznávania, dialektický charakter samého procesu poznania a jeho jednotlivých stránok, najmä abstraktného myslenia.

Analýza rôznych možností vzniku idealizmu v jednotlivých momentoch poznania je predmetom záujmu druhej časti tejto kapitoly. Dialektická povaha odrazu objektívnej skutočnosti vo vedomí a možnosti jednostranného prístupu sú základom pre idealistické závery. Porušenie princípov vedeckej abstrakcie, nerešpektovanie dialektiky zmyslového a racionálneho v poznaní, odtrhnutie všeobecného od jedinečného, podstaty od javu a pod.

sú gnozeologickým základom pre idealistické špekulácie.

Pre dialektickomaterialistický prístup ku kritike idealizmu je dôležité upresnenie pojmov pôda a základ idealizmu. Preto autori konštatujú, že základom idealizmu je časť, stránka procesu poznania. Zároveň však nemožno stotožniť pôdu a základ s gnozeologickými koreňmi idealizmu, i keď pôda je pre proces poznania spoločná. Prerastanie idealizmu na pôde poznania nie je dôsledkom podstaty poznania, ale metafyzického a subjektivistického chápania tejto dialektiky poznávania a to sú, ako uvádzajú autori, gnozeologické korene idealizmu.

Gnozeologické korene sú hlavným východiskom a prostriedkom rozvoja teórie poznania každej filozofie. V druhej kapitole *Metafyzickosť a subjektivismus — gnozeologické korene idealistickej filozofie* analyzujú autori gnozeologické princípy idealistickej filozofie. Ukazujú na dôležitý moment pri skúmaní historických foriem idealizmu, keď metafyzika je univerzálnou metódou v idealizme, ale i v materializme. Obmedzenosť a ohraničenosť metafyzickej metódy determinovala aj úroveň výsledkov, ku ktorým dospel aj predmarxistický materializmus, ktorého predmetom skúmania bola objektívna skutočnosť a jej filozofická reflexia. Avšak až metafyzickosť ako metóda myslenia, dovedená do krajnosti idealistami a teológmi, sa stáva gnozeologickým koreňom idealistickej filozofie. Slabým miestom metafyziky ako metódy je nevystihovanie vývoja a to poskytuje možnosti pre idealistické špekulácie a závery. Ako uvádzajú autori: „Jednostrannú absolutizáciu jednej zo stránok poznania uskutočňuje idealizmus za pomoci subjektivistického využívania metafyzického spôsobu myslenia, charakteristického priamočiarosťou,

jednostrannosťou a skostnatenosťou.“ (s. 125) Metodológia idealizmu tak využívala a skoncentrovala negatívne stránky metafyziky. Podriadenie metafyzickej metódy subjektivistickým cieľom je spôsobom na vytvorenie „nových“ idealistických teórií (empiriokriticizmus, pragmatizmus, sémantický idealizmus a iné smery súčasnej buržoáznej filozofie).

V procese poznávania dialektika vystihuje mnohostrannosť, protirečivosť objektívnej reality a idealizmus iba jednu z jeho stránok. Dialektika ako subjektivisticky využitá metóda poznania sa prevráti v sofistiku a stáva sa mostíkom k idealizmu. Pre vystihnúť podstaty v procese poznávania je preto nevyhnutné odlišiť dialektiku od jej subjektivistickej interpretácie, či už vo forme sofistiky alebo eklekticizmu. Zásluhou V. I. Lenina je, že ukázal subjektivismus ako jeden zo základných gnozeologických koreňov idealizmu a jeho spätosť s riešením základnej otázky filozofie, resp. jej gnozeologickej stránky. Subjektivistická línia v gnozeológii je hlavnou príčinou filozofického idealizmu. Autori sa vracajú k Leninovej práci *Materializmus a empiriokriticizmus*, kde upozorňujú na to: „... že subjektivismus v gnozeológii vedie k idealistickej ontológii a nie naopak.“ (s. 117)

Tretia kapitola má názov *Spätosť gnozeologických a sociálnych koreňov idealizmu*. Analyzovať gnozeologický obsah a formu filozofie je možné len prostredníctvom odhalenia jej sociálnych a triednych koreňov. Už v prácach V. I. Lenina sa stretávame s myšlienkou sociálnej a triednej determinácie každej filozofie a o to viac jej gnozeológie. Pri dôslednej kritike idealistickej filozofie je potrebné odhaliť spoločné sociálne a gnozeologické korene a ukázať ich vzájomnú spätosť, ktorá umožní po-

chopiť straníckosť a triednosť filozofie.

Pod sociálnymi koreňmi chápe marxisticko-leninská filozofia jednak spoločný objektívny ekonomický a politický základ danej spoločnosti, jednak jej špecifické triedne korene, ktoré určujú špecifickosť rôznych filozofických náhľadov.

Spojitosť gnozeologických koreňov idealizmu s jeho sociálnymi koreňmi nie je v tom, že gnozeologické korene vznikajú v určitých sociálnych podmienkach, ale v tom, že „... sa upevňujú triednym záujmom vykorisťovateľov.“ (s. 220) Ohraničenie východísk filozofie obhajovaním len gnozeologických koreňov a nerešpektovanie sociálnych vedie k idealistickému vysvetľovaniu príčin ich vzniku. Metodologickým východiskom pre pochopenie vzájomnej spojitosti sociálnych a gnozeologických koreňov je materialistické riešenie základnej otázky filozofie, vzťahu spoločenského bytia a spoločenského vedomia, rešpektovanie objektívnych zákonitostí spoločenského vývoja a závislosti ideologickej nadstavby od základne spoločnosti.

V štvrtej kapitole autori obracajú svoju pozornosť na aktuálne problémy niektorých vedných odborov (najmä psychiatrie, neurofyziológie, antropológie, patológie a pod.) a ich vplyv na gnozeológiu súčasnej buržoáznej filozofie. Ako uvádzajú Tarasov a Černenko, súčasní filozofi v snahe „modernizovať“ predmet gnozeológie dospievajú k absurdným záverom. Predmetom gnozeológie má byť nie vedomie všeobecne, ale podvedomie a nevedomé inštinkty. Subjektivistické ciele sa tak spájajú so subjektivistickými prostriedkami ich dosiahnutia. Na s. 249 vymedzujú autori špecifické črty krízy gnozeológie súčasného idealizmu: „Rozvoj tradičných koreňov metafyziky a subjektivismu, aj keď ich slovné odmietajú;

dochádza k zmene pôdy pre vznik idealizmu, ktorou už nie je proces poznania, ale patologické vedomie a nevedomé inštinkty. Základom idealizmu sú jednotlivé izolované a zveličené stránky neurózy, psychózy, nevedomých psychických procesov.“ (s. 249) Autori konštatujú, že kým predtým špekulovali idealisti nad ťažkosťami fyziky a iných prírodných vied, v súčasnosti parazitujú na neriešených problémoch psychiatrie, antropológie a biológie, zveličujúc ich tajomnosť. (s. 250) Autori zároveň upozorňujú, že v procese krízy filozofie dochádza aj k znižovaniu významu vedeckého poznania v porovnaní s náboženskou vierou. Ide o akýsi odklon od problémov gnozeológie ku „gnozeologickému pluralizmu“. Tento fakt je zároveň vyústením a výsledkom bezvýchodiskovej krízy súčasnej idealistickej filozofie, ale i príčinou jej ďalšieho prehlbovania. (s. 270)

Záver kapitoly je venovaný zaujímavému teoretickému problému vzťahu gnozeologických koreňov idealizmu a náboženstva. Na pomerne malom priestore pokúšajú sa autori zhodnotiť doterajšie názory v súčasnej sovietskej filozofii. Žiaľ, sami len stručne argumentujú svoje stanovisko. Rozvíjajúc Leninovu myšlienku o totožnosti gnozeologických koreňov idealizmu a náboženstva, dospievajú k záveru, že napriek spoločným koreňom je samotný „...idealizmus najväčším ideologickým a gnozeologickým koreňom teológie. Platí i naopak: teo-

lógia je taktiež jedným z teoretických ideologických východísk idealizmu.“ (s. 277) Aj keď tento problém nie je hlavným predmetom záujmu uvedenej monografie, patrí medzi závažné otázky kritiky súčasnej idealistickej filozofie, najmä v súvislosti s tendovaním k náboženskej ideológii.

Rozpracovanie leninského filozofického odkazu v otázke sociálnych a gnozeologických koreňov idealizmu a náboženstva je i pre súčasnosť závažnou teoretickou úlohou. Myšlienka klasikov marxizmu-leninizmu o odstránení náboženstva a idealizmu už nie je len teoretickou úlohou. V etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti sa vytvárajú podmienky pre postupnú likvidáciu náboženských a idealistických predstáv vo vedomí ľudí.

Táto práca sovietskych autorov je nesporne teoretickým prínosom k tvorivému rozpracovaniu marxisticko-leninskej teórie poznania. Autori monografie predkladajú špecifické používanie pojmov v gnozeológii: „pôda“ idealizmu, „základ“ a „korene“. Sledujú cieľ jednoznačne predísť zmiešavaniu úrovni procesu poznania a možností vytvárania idealizmu, resp. náboženských predstáv. Sme toho názoru, že používanie uvedených pojmov prispieva k hlbšiemu poznaniu zložitých aspektov v gnozeológii súčasného idealizmu. Preto monografiu odporúčame do pozornosti filozofickej verejnosti.

Viera Bilasová